

УДК 631.11

Клочко Т. А.,

к.е.н., ст. викладач кафедри економіки

Сумського національного аграрного університету

Klochko Tatiana,

Sumy National Agrarian University

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

ECONOMIC STIKIST PIDPRIEMSTV: THEORETICAL ASPECTS

В статті викладено основні теоретичні аспекти економічної стійкості підприємств. Розглянуто сутність категорії «стійкість». В якості індикаторів економічної стійкості підприємства доцільно використовувати різноаспектні показники: прибутковість, ефективність управління; фінансову стійкість; виробничий потенціал і конкурентоспроможність; ділову активність; надійність; інноваційну активність; адаптивність і соціальну стійкість. Здійснено розробку для впровадження системи управління активною економічною стійкістю підприємства (АЕСП), яка розглядається як проект, реалізація якого заснована на методології управління проектами. АЕСП складається з трьох основних етапів, на яких вирішуються питання щодо стійкості підприємства: підприємство економічно стійке? Підприємство абсолютно економічно нестійке? Чи доцільна подальша діяльність підприємства? В залежності від відповіді на поставлені питання розроблено алгоритм дій.

Ключові слова: економічна стійкість, показники, визначення

В статье изложены основные теоретические аспекты экономической устойчивости предприятий. Рассмотрена сущность категории «устойчивость». В качестве индикаторов экономической устойчивости предприятия целесообразно использовать разноаспектные показатели: доходность, эффективность управления; финансовую устойчивость; производственный потенциал и конкурентоспособность; деловую активность; надежность; инновационную активность; адаптивность и социальную устойчивость. Осуществлена разработка к внедрению системы управления активной экономической устойчивостью предприятия (АЕСП), которая рассматривается как проект, реализация которого основана на методологии управления проектами. АЕСП состоит из трех основных этапов, на которых решаются вопросы устойчивости предприятия: Предприятие экономически устойчивое? Предприятие абсолютно экономически неустойчивое? Целесообразна дальнейшая деятельность предприятия? В зависимости от ответа на поставленные вопросы разработан алгоритм действий.

Ключевые слова: экономическая устойчивость, показатели, определение.

The article presents the basic theoretical aspects of economic sustainability of enterprises. As indicators of economic sustainability of the company it is advisable to use various aspects: profitability, management efficiency; financial sustainability; production potential and competitiveness; business activity; reliability; innovative activity; adaptability and social sustainability. The author interprets the concept of "economic sustainability of the enterprise": the highest form of sustainable organization of the production system is one in which the system is able to sustainably develop, improve, optimally using internal and borrowed resources, through the use of innovative technologies, advanced equipment, intellectual resources, patents, etc. The development for implementation of the system of management of the active economic stability of

the enterprise (AESE), which is considered as a project, implementation of which is based on the project management methodology, is carried out. AESE consists of three main stages, which address the issues of enterprise sustainability: is the company economically sustainable? Is the company absolutely economically unstable? Is further business advisable? Depending on the answer to the questions posed, an algorithm of action was developed.

The author's view is presented regarding the category "economic sustainability of the enterprise", which should reflect the following conditions: the enterprise needs real income and maximum profit; the size of the profit must meet the needs of the production, the owners and the needs of the employees. In other words, the profit must ensure the reproduction of capital and resources; the amount of profit should be sufficient for the introduction of innovative technologies, preservation and creation of intellectual potential of the enterprise, creation of social guarantees of the personnel. Any company operating in the market is obliged to systematically monitor the current economic situation.

In our opinion, a strategic guideline should be considered not so much the modernization of the existing integrated potential of the agricultural enterprise and the preservation of its positions, but rather the transition to an innovative type of development.

Keywords: economic sustainability, indicators, definition

Постановка проблеми. З переходом до ринкової економіки різко розширилося коло проблем, пов'язаних з питаннями забезпечення економічної стійкості виробничої одиниці. Для їх успішного вирішення необхідно, перш за все, глибоке осмислення самого поняття «економічна стійкість підприємства» і створення на основі єдиного підходу до розробки механізму досягнення економічної стійкості суб'єкта господарювання.

Підприємство в економічній науці визнається господарюючою системою, яка постійно прагне зберегти баланс між внутрішніми

можливостями і зовнішніми силами середовища з метою збереження свого стійкого економічного стану [3].

Підприємства стали самостійними суб'єктами ринкових відносин. Всі рішення, що стосуються виробництва і збуту продукції, встановлення контактів з постачальниками засобів виробництва і споживачами продукції, перейшли до компетенції підприємства. Більшість сільськогосподарських підприємств виявилися невідповідними до наданої їм свободи. Кризовий фінансовий стан підприємств сільського господарства є підсумком неефективних макроекономічних механізмів регулювання міжгалузевих відносин. Стійкість підприємств АПК все більшою мірою підпала під вплив внутрішніх та зовнішніх чинників економічного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми економічної стійкості підприємства та формування авторської позиції були висвітлені у працях Л. Вальда, Л. Вальраса, Г. Гегеля, Дж. Кейнса, О. Курно, К. Маркса, А. Маршалла, В. Парето, Самуельсона А.Сміга, Й. Шумпетера, Ф. Енгельса та інших вчених.

Існуючі в сучасний час дослідження в галузі економічної стійкості стосуються переважно промисловості. У сільському господарстві дані дослідження поки не являють собою єдиної системи: в основному вони орієнтовані на вирішення окремих напрямків і вузьких завдань.

Відсутні оптимальні критерії оцінки «економічної стійкості підприємства». Дискусійними залишаються питання визначення резервів зростання економічної стійкості підприємства.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення економічної стійкості підприємства: уточнення змісту категорії «економічна стійкість»; механізмів її досягнення і оцінки в сучасних умовах господарювання; обґрунтування нових елементів моніторингу економічної стійкості підприємства.

Виклад основного матеріалу. Економічна стійкість підприємства представляє його здатність з найменшими втратами адаптуватися до змін

параметрів зовнішнього господарського середовища, адекватно реагуючи на його виклики. Її можна розглядати і як можливість підприємства до відновлювання, здатність стримувати дестабілізуючі процеси впливи або досягати стан спокою (стабілізації). Економічна стійкість передбачає якісне і кількісне збереження, відновлення і розширення орієнтації на максимізацію прибутку і мінімізацію витрат при певному обсязі реалізації товарів, робіт, послуг; забезпечення стабільного кругообігу капіталу, його оновлення і накопичення з урахуванням інтересів власників підприємства і дотримання соціально-економічних гарантій його співробітникам [5].

Економічна стійкість підприємства - це комплекс дій і реакцій господарюючого суб'єкта в процесі реалізації своєї діяльності, включаючи адаптацію до зовнішнього середовища, внутрішнє перетворення в сьогоденні і майбутньому, участь персоналу в прибутках, управлінні підприємством [1].

Широке застосування термін «стійкість» спочатку отримав в природничих науках (математика, фізика, хімія, біологія), а також для характеристики роботи технічних систем, де головним є збереження сталості, незмінності системи після деякого початкового старту. Стійкість технічних систем передбачає лише збереження ними сталості значень основних параметрів діяльності [3].

Однак останнім часом, вказане поняття стало застосовуватися і щодо економічних (господарчих) систем різного рівня, головною особливістю яких є функціонування в динамічному середовищі під впливом великого числа випадкових факторів, що обумовлює складний характер поведінки і управління такими системами. Стійкість таких економічних систем як підприємство характеризує одночасно параметри і функціонування, і розвитку. Тому для економічних систем можна виділити, як показав аналіз, певні відмінні риси поняття «стійкість» [4].

Досліджуючи праці за темою стійкого розвитку, ми вважаємо за необхідне їх доповнити (таблиця 1).

На наш погляд, категорія «економічна стійкість підприємства» повинна відображати наступні умови: підприємству необхідний реальний дохід і максимальний прибуток; розмір прибутку повинен відповідати потребам виробництва, власників і задоволенню потреб найманих працівників. Іншими словами, прибуток повинен забезпечувати відтворення капіталу і ресурсів; розмір прибутку повинен бути достатнім для впровадження інноваційних технологій, збереження і створення інтелектуального потенціалу підприємства, створення соціальних гарантій персоналу. Будь-яке підприємство, що діє на ринку, зобов'язане систематично здійснювати моніторинг поточного економічного стану.

Таблиця 1 - Визначення дефініцій «стійкість», «стійкий розвиток»

1	Сталий розвиток - це розвиток, при якому задоволення потреб нинішніх поколінь здійснюється без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.	Комісія ООН по навколишньому середовищу і розвитку, 1987р.
2	«Стійкість» передбачає рівновагу, а «розвиток» можливо тільки за умови постійного виходу системи з рівноважного стану.	Мельник Л. Г. [4]
3	Стійкий розвиток - управління сукупним капіталом суспільства в інтересах збереження і примноження людських можливостей	Всесвітній банк
4	Стійкий розвиток - процес, орієнтований на постійне збереження динамічної рівноваги за допомогою цілеспрямованого використання наявного потенціалу та умов зовнішнього середовища	Цвікілевич А.В.
5	«Стійкий розвиток носить динамічний характер, він являє собою не незмінний стан гармонії, а скоріше процес змін, в якому масштаби експлуатації ресурсів, напрямки капіталовкладень, орієнтація технічного розвитку та інституційні зміни узгоджуються з теперішніми і майбутніми потребами»	Кувшинов М.А [3]
6	«Стійкість не означає обов'язкове повторення однакового рівня з року в рік. Таке розуміння стійкості прирівняло б його до застійного стану виробництва »	Афанасьєв В.М. [1].
7	Стійкий розвиток - перехід від «економіки використання ресурсів» до економіки їх системного відтворення	Попова О.Л. [5]
8	Найвищою формою стійкої організації виробничої системи є така, при якій система здатна стійко розвиватися, вдосконалюватися, оптимально використовуючи внутрішні, а також запозичені ресурси, через використання інноваційних технологій, прогресивного обладнання, інтелектуальних ресурсів, патентів тощо	Наше бачення

Джерело: систематизовано на підставі опрацювання наукових праць згідно переліку джерел, вказаних у даній таблиці

Економічна стійкість підприємства - здатність діючого підприємства відновлювати первісний або приймати новий стійкий стан після припинення дії збурень зовнішнього або внутрішнього середовищ; здатність під впливом прикладених зовнішніх сил не відхилятися від наявних (запланованих) економічних ключових показників при незначних впливах (зміна нормативних актів, зміна вартості ресурсів тощо).

У таблиці 2 згруповані фактори мікроекономічного рівня, що впливають на економічну стійкість підприємства в процесі забезпечення його конкурентоспроможності.

Таблиця 2. - Ключові фактори мікроекономічного рівня [1]

Маркетингові бізнес-процеси	Фінансово-економічні бізнес-процеси
1. Залежність від споживача. 2. Надійність споживачів. 3. Частка ринку. 4. Ефективність маркетингової політики.	1. Ефективність виробничо - господарської діяльності. 2. Фінансова стійкість. 3. Платоспроможність підприємства. 4. Ефективність управління обіговими коштами. 5. Фінансова незалежність. 6. Податкове планування.
Виробничо-технологічні бізнес процеси	Організаційні бізнес-процеси
1. Ефективність виробництва (використання виробничих ресурсів). 2. Система менеджменту якості. 3. Рівень диверсифікації. 4. Рівень організації виробництва. 5. Тривалість виробничого циклу. 6. Віковий склад устаткування, знос основних фондів. 7. Інноваційна активність. 8. Виробничий потенціал підприємства.	1. Рівень організації управління. 2. Рівень автоматизації управління. 3. Рівень організації управління персоналом. 4. Кваліфікаційний склад керівництва і персоналу. 5. Витік кваліфікованих кадрів (незадоволеність працівників). 6. Рівень оплати праці.

Існує безліч підходів до визначення поняття стійкості: стійкість на рівні підприємства залежить від збалансованого поєднання виробничих, соціальних, кадрових, маркетингових, технологічних, фінансових, екологічних та управлінських підсистем, що піддаються впливу зовнішніх і внутрішніх факторів з метою досягнення заздалегідь позначених результатів.

Оцінка економічної стійкості підприємства, на нашу думку, повинна проводитися за вісьмома критеріями: прибутковість і ефективність

управління; фінансова стійкість; виробничий потенціал; ділова активність; надійність; інноваційна активність; адаптивність; соціальна активність.

На сучасному етапі становлення ринкових відносин все більш очевидною стає необхідність якнайшвидшого переходу вітчизняних підприємств на випуск нової конкурентоспроможної продукції. Вирішення цієї задачі неможливе без залучення в економіку значних фінансових ресурсів. Недостатність грошових ресурсів гальмує будь-які спроби розширити й оновити виробництво. Значні за обсягом інвестиції вимагають тривалих термінів кредитування, економічної довіри між підприємствами, інвесторами, банком і державою. На прийняття інвестиційних рішень особливий вплив надає надійність партнерів, їх стійке положення на ринку виробників і конкурентів [5].

Задля досягнення економічної стійкості підприємств існують суперечності: між реальними і формальними інститутами, що закріплюють право власності на засоби виробництва і кінцевий продукт діяльності підприємства; між ринковим принципом автономії організації і функціонуванням приватного підприємства, коли зберігаються елементи залежності, що є традиційними для монопольної організації господарства в командній економіці; між потребами в обігових коштах і дефіцитом грошової маси в обігу; між потребами в інвестиціях і високою процентною ставкою, термінами кредиту; між високими темпами інфляції і неплатежами партнерів; між власниками підприємства і найманими працівниками з питань організації і оплати праці та за напрямками використання прибутку. Ці протиріччя поділяються на зовнішні і внутрішні, але уявляють собою взаємопов'язане ціле, відображаючи складність досягнення гомеостазису підприємства і його ефективної взаємодії з господарським середовищем [2].

Механізм досягнення економічної стійкості підприємства включає в себе: розробку та впровадження конкретних програм розвитку підприємства і забезпечення його стабільного фінансового стану; створення комплексної системи управління, координації та реалізації цільових програм

економічного і соціального розвитку; переозброєння і реконструкція нині діючих підприємств на новій технічній і технологічній основі; забезпечення випуску високоякісної якісних споживчих і конкурентоспроможних товарів.

Розробка і впровадження системи управління активною економічною стійкістю підприємства (АЕСП) розглядається як проект, реалізація якого заснована на методології управління проектами і складається з трьох основних етапів. Послідовність етапів розробки та впровадження системи управління АЕСП представлена на рис. 1.

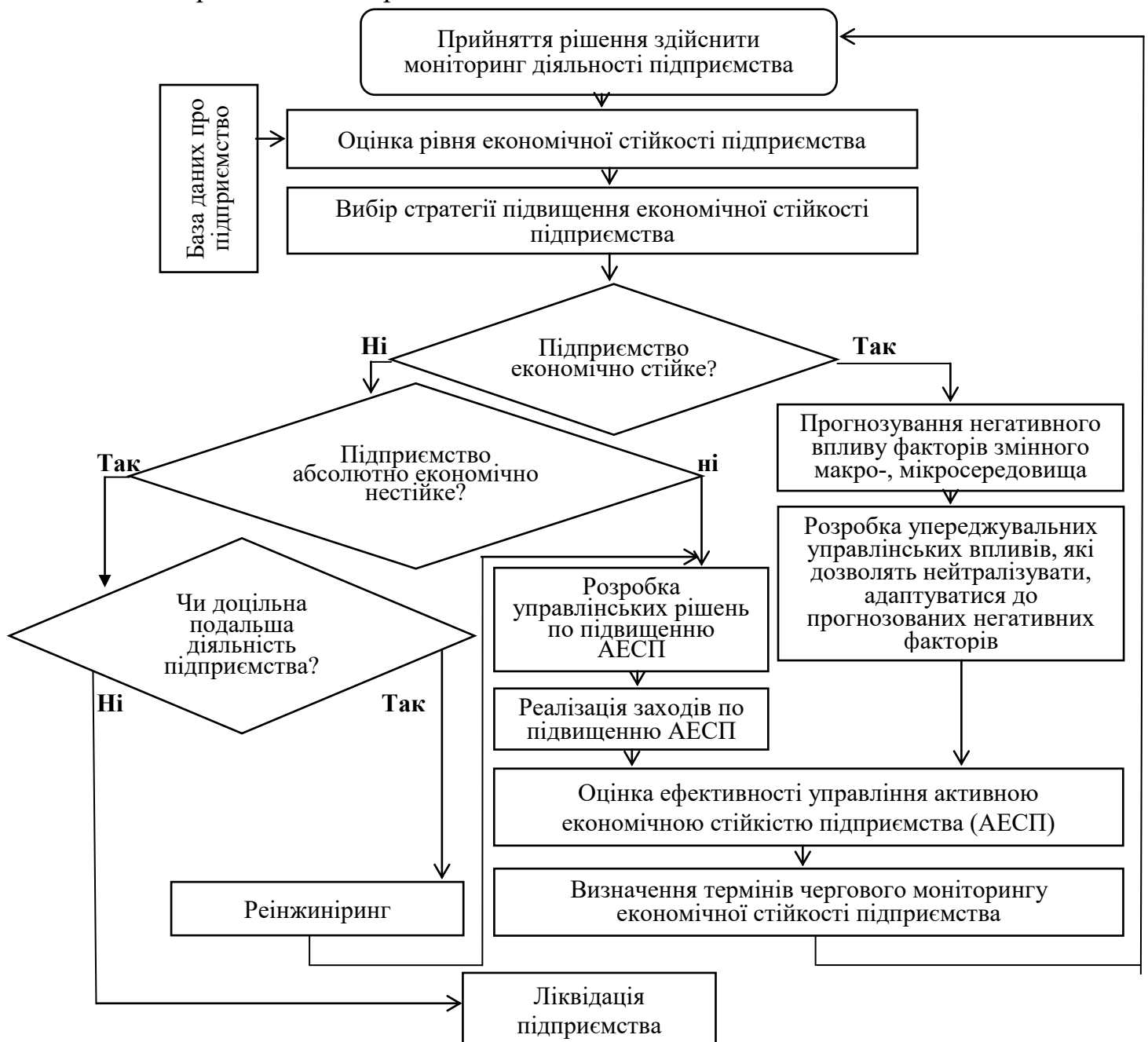

Рис. 1. Блок-схема процесу управління активною економічною стійкістю підприємства (розроблено автором)

В якості індикаторів економічної стійкості підприємства доцільно не тільки використовувати різноаспектні показники: прибутковість, ефективність управління; фінансову стійкість; виробничий потенціал і конкурентоспроможність; ділову активність; надійність; інноваційну активність; адаптивність і соціальну стійкість, але структурувати їх в ієрархічну систему, яка забезпечить їх субординацію і координацію. Ця система повинна бути адекватною аналізу економічної стійкості підприємства, набору стратегічних і тактичних складових, спрямованих на визначення та досягнення її високого ступеня [6].

Висновки з проведеного дослідження. Економічна стійкість нерозривно пов'язана з такими поняттями, як: надійність, динамічність, мобільність, стабільність.

Вищою формою стійкості є збереження стану рівноваги, незважаючи на вплив зовнішнього і внутрішнього середовищ.

Для забезпечення стійкості необхідно дотримання балансу між чисельністю населення і наявними природними ресурсами. Слід враховувати потребу однієї галузі і кількість виробленої продукції в суміжних галузях, при цьому не варто нехтувати потребами майбутніх поколінь.

Сталий розвиток сільського господарства в цілому неможливо без підвищення стійкості окремих агроформувань.

У зв'язку з вищевикладеним необхідно проводити дослідження діяльності різних сільськогосподарських підприємств з метою виявлення проблем та перспектив їх розвитку і в подальшому вдосконалення механізму їх функціонування і підвищення стійкості розвитку.

Бібліографічний список

1. Афанасьев, В. Н. Статистический анализ основных социально-экономических индикаторов экономики оренбургской области [Электронный ресурс] *Вестник НГУЭУ*, 2013. № 4. С. 101-125.

2. Богінська Л.О. Шляхи удосконалення системи управління агросферою в світлі концепції сталого розвитку. *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Економіка»*, спецвыпуск 33, частина 1, 2011р., стр.31-34

3. Кувшинов М. А. Поняття управління сталим розвитком соціально-економічної системи муніципального освіти [Текст] *Молодий вчений*. 2011. №7. Т.1. - С. 86-91.

4. Основы устойчивого развития: Учеб. пособие / Под общ. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. Сумы: ИТД «Университетская книга», 2005. 654 с

5. Попова О.Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми. НАН, Ін-т економіки та прогнозування. Київ. 2009. 352 с.

6. Челболов А.Т. Стабильное производство основа устойчивости предприятия. *Финансы*, 1995. №8. с. 18-24.

References

1. Afanas'ev, V. N. (2013) Statisticheskij analiz osnovnyh social'no-jekonomicheskikh indikatorov jekonomiki orenburgskoj oblasti [Statistical analysis of the main socio-economic indicators of the economy of the Orenburg region] [Elektronnyj resurs] *Vestnik NGUJeU*, Vol. 4. pp. 101-125. (in Russian)

2. Bohinska L.O. (2011). Shliakhy udoskonalennia systemy upravlinnia ahrosferoiu v svitli kontseptsii staloho rozvytku. [Ways to improve the agrosphere management system in light of the concept of sustainable development] *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu, seriia «Ekonomika»*, Vol. 33, chastyna 1, pp.31-34 (in Ukrainian)

3. Kuvshynov M. A. (2011). Poniattia upravlinnia stalym rozvytkom sotsialno-ekonomichnoi systemy munitsypalnoho osvity [The concept of sustainable development management of socio-economic system of municipal education] [Tekst] *Molodyi vchenyi*. Vol. 7. T.1. pp. 86-91.

4. Osnovy ustojchivogo razvitija (2005) [Fundamentals of sustainable development]: Ucheb. posobie / Pod obshh. red. d.e.n., prof. L. G. Mel'nika. Sumy: ITD «Universitetskaja kniga». P. 654 (in Ukrainian)

5. Popova O.L. (2009). Stalyi rozvytok ahrosfery Ukrainy: polityka i mekhanizmy [Sustainable development of Ukraine's agrosphere: policy and mechanisms]. NAN, In-t ekonomiky ta prohnozuvannia. Kyiv. pp. 352 (in Ukrainian)

6. Chelblokov A.T. (1995) Stabil'noe proizvodstvo osnova ustojchivosti predprijatija.[Sustainable production is the foundation of enterprise sustainability] Finansy. Vol. 8. pp. 18-24. (in Russian)